DİSİPLİNLERARASI

ÇOCUK HAKLARI ANSİKLOPEDİSİ

EDİTÖRLER

YASEMİN MAMUR IŞIKÇI
NURULLAH ÇALIŞ
ABDULLAH DİRİKOÇ

astana
yayınları

DİSİPLİNLERARASI
ÇOCUK HAKLARI ANSİKLOPEDİSİ

Editörler

YASEMİN MAMUR IŞIKÇI

NURULLAH ÇALIŞ

ABDULLAH DİRİKOÇ

Alan Editörleri

Aliye BULUT

Aslıhan AYKARA

Abdullah DİRİKOÇ

Çağla YİĞİTBAŞ

Emine ERATAY

Levent MEMİŞ

Müge YURTSEVER KILIÇGÜN

Nurullah ÇALIŞ

Yasemin MAMUR IŞIKÇI

Ankara
Mart 2023

DİSİPLİNLERARASI ÇOCUK HAKLARI ANSİKLOPEDİSİ

Editörler
YASEMİN MAMUR IŞIKÇI
NURULLAH ÇALIŞ
ABDULLAH DİRİKOÇ

© Bu eserin bütün hakları saklıdır.

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Astana Tasarım

1. Baskı/ Ankara / Mart 2023

YAYIN TARİHİ
30.03.2023

ISBN
978-605-72478-1-0

Astana Yayınları
Akademisyen Eğitim Danışmanlık Yayıncılık Hizmetleri A.Ş.
Gökkuşağı Mahallesi 1195 Sok. No: 2/A Çankaya/ ANKARA
Tel: 0 312 230 04 85 - 86 - 87
astanayayinlari.com
astanayayinlari@gmail.com

Bu kitapta yayımlanan çalışmaların içerikleriyle ilgili
her türlü etik ve yasal sorumluluk,
ilgili bölüm yazarı veya yazarlarına aittir.

ÖNSÖZ

Günümüzde dünyada yaşanan baş döndürücü gelişmeler tüm kurum ve sistemleri, toplumları değişime zorlamaktadır. Toplumlar değiştikçe çocuklara ve çocukluğa dair algılar, değerler ve uygulamalar da dönüşüyor. Bu dönüşüm bazı açılardan çocuklar için umut verici olsa da birçok açıdan yeni sorun alanları da yaratıyor. Bu nedenle "çocukluk" üzerine her zamankinden daha fazla düşünmemiz, her zamankinden daha fazla soru ve çözüm üretmemiz gereken bir dönem yaşıyoruz. Sorunun büyüklüğü ve karmaşıklığı, konunun farklı ama birbirini tanıyan disiplinler tarafından ele alınmasını zorunlu kılıyor. Bu gereklilik, akademik bir "çocukluk ve çocuk hakları" alanının oluşmasını gerektirmektedir. Disiplinlerarası Çocuk Hakları Ansiklopedisi bu ihtiyaç doğrultusunda yayınlanmıştır. Bu anlamda Ansiklopedi'nin temel amacı, çocuk haklarına ilişkin farklı kavramları disiplinler arası bir çerçevede açıklamaktır.

Aynı amaçla, Giresun Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi koordinasyonunda SOS-BAP-A-250221-37 numaralı BAP Projesi olan Dijital Çocuk Hakları Sözlüğü'ne dayanan bu çalışmanın yayına hazırlanmasında, Türkiye'nin farklı kurumlarında ve farklı bilim alanlarında görev yapan çok sayıda akademisyen, yazar, hakem ve editör olarak rol almışlardır. Uzun bir süreç ve yoğun bir çabanın sonunda ortaya çıkan bu eser ile birlikte çocuk haklarını ilgilendiren temel kavramlar ulusal düzeyde ilk defa bu kadar kapsamlı ve bütüncül bir şekilde ele alınmıştır. Eserin bu yönü ile alanda büyük bir boşluğu dolduracağını ve benzer eserler için öncü olacağını ön görüyoruz.

Çok sayıda disiplinin birlikte çalışmasını gerekli kılan böylesi bir eserin ortaya çıkmasının pek de kolay olmayacağı aşikardır. Bu nedenle uzun bir zaman ve çok fazla emek gerektiren bu eserin hazırlanması sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşılmıştır. Her disiplinin kendine özgü olan kaynak gösterim şeklini uyumlaştırmak bu zorlukların başında gelmektedir. Bu konuda disiplinlere esneklik sağlayarak içeriğin mahiyetine odaklanmak tercih edilmiştir.

Bu çalışmanın çocuk hakları alanı ile ilgilenen akademisyen ve öğrencilere, aynı zamanda alanda uygulamacı olan uzman ve karar vericilere yararlı olmasını umut ediyoruz. Çalışmaya bilgi ve emekleri ile katkı sağlayan tüm yazarlara ve yayına hazırlayan Astana yayın ekibine teşekkürlerimizi sunarız.

Eserimizi, çocukların hakları için mücadele edenlere, mücadele edeceklere, mücadeleden vazgeçmeyenlere ve haksızlığa uğramış tüm çocuklara ithaf ederiz.

Aliye BULUT

Aslıhan AYKARA

Abdullah DİRİKOÇ

Çağla YİĞİTBAŞ

Emine ERATAY

Levent MEMİŞ

Müge YURTSEVER KILIÇGÜN

Nurullah ÇALIŞ

Yasemin MAMUR IŞIKÇI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... İİ
İÇİNDEKİLER ..... İV
EDİTÖRLER HAKKINDA ..... Vİİİ

ADLİ GÖRÜŞME ODASI 1
ADLİ DESTEK VE MAĞDUR HİZMETLERİ 7
AFETZEDE ÇOCUK 12
AİLE PLANLAMASI 17
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI 20
AİLE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ 28
AKRAN ARABULUCULUĞU 32
BAĞIŞIKLAMA 38
BAKIM STANDARDI 42
BEBEK BESLENMESİ 46
BEBEK/ÇOCUK ÖLÜMÜ 50
BM ÇOCUK HAKLARI KOMİTESİ 55
BM ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ 58
BM İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ 62
BÜTÜNSEL EĞİTİM 65
ÇEVRESEL SANİTASYON 69
ÇOCUĞUN CEZA SORUMLULUĞU 72
ÇOCUĞUN CİNSEL İSTİSMARI 77
ÇOCUĞUN DUYGUSAL İSTİSMARI 82
ÇOCUĞUN FİZİKSEL İSTİSMARI 87
ÇOCUK GELİŞİMCİ 91
ÇOCUĞUN GÖRÜŞÜNÜ İFADE ETME HAKKI 96
ÇOCUĞUN KAZALARDAN KORUNMASI 101
ÇOCUĞUN KİMLİĞİNİ KORUMA HAKKI 108
ÇOCUĞUN ÖZEL YAŞAMINA SAYGI HAKKI 112
ÇOCUĞUN SAĞLIK HAKKI 116
ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI 119
ÇOCUK CİNAYETLERİ 123
ÇOCUK DESTEK MERKEZİ 129
ÇOCUK DOSTU MEKANLAR 133
ÇOCUK DOSTU İNTERNET KULLANIMI 137

ÇOCUK DOSTU KENT 143
ÇOCUK DOSTU SOKAK 148
ÇOCUK VE DİJİTAL HAKLAR 152
ÇOCUK EĞİTİMEVİ 157
ÇOCUK ETKİ DEĞERLENDİRMESİ 162
ÇOCUK EVİ 166
ÇOCUK EVLERİ SİTESİ 171
ÇOCUK EVLİLİĞİ 175
ÇOCUK HAKLARI İL ÇOCUK KOMİTESİ 181
ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ EK İHTİYARİ PROTOKOLLERİ 186
ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ GENEL YORUMLARI 193
ÇOCUK HAKLARININ UYGULANMASINA DAİR AVRUPA SÖZLEŞMESİ 205
ÇOCUK HEMŞİRELİĞİ 208
ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ 212
ÇOCUK İÇİN SAĞLIK SAVUNUCULUĞU 216
ÇOCUK İHMALİ 221
ÇOCUK İŞÇİLİĞİ (SAĞLIK BOYUTUYLA) 225
ÇOCUK İŞÇİLİĞİ (EĞİTİM VE GELİŞİM BOYUTUYLA) 230
ÇOCUK İZLEM MERKEZİ 233
ÇOCUK KATILIMI 237
ÇOCUK KORUMA İL KOORDİNASYON KURULU 243
ÇOCUK KORUMA KANUNU (5395) 248
ÇOCUK KORUMA SİSTEMİ 251
ÇOCUK KORUMA SİSTEMİNDE ÇOCUK KATILIMI 255
ÇOCUK MAHKEMESİ 258
ÇOCUK MECLİSİ 264
ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI 268
ÇOCUK PSİKİYATRİSTİ 272
ÇOCUK PSİKOLOĞU 278
ÇOCUK VE OYUN HAKKI 282
ÇOCUK VE SAYISAL UÇURUM 287
ÇOCUK YOKSULLUĞU 292
ÇOCUKLUK TARİHİ 298
ÇOCUKLAR ÇİN FİNANSAL OKURYAZARLIK 302
ÇOCUKLARDA CİNSEL SAĞLIK, ÜREME SAĞLIĞI 307
ÇOCUKLARI AFETTEN KORUMA 314
ÇOCUKLARIN BÜROKRATİK KATILIMI 320
ÇOCUKLARIN ÇEVRE HAKKI 324

ÇOCUKLARIN DERNEK KURMA VE BARIŞ İÇİNDE TOPLANMA HAKKI 331
ÇOCUKLARIN DİJİTAL ORTAMA ERİŞİM HAKKI 335
ÇOCUKLARIN DİJİTAL ORTAMDAN KORUNMA HAKKI 339
ÇOCUKLARIN MEDYADA TEMSİLİ 344
ÇOCUKLARIN MEDYAYA KATILIMI 348
ÇOCUKLARIN SİBER ZORBALIKTAN KORUNMASI 352
ÇOCUKLARIN SOSYAL POLİTİKAYA KATILIMI 356
ÇOCUKLARIN TOPLANTI VE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ 360
ÇOCUKLARIN YEREL YÖNETİMLERE KATILIMI 364
ÇOCUKLUK KÜLTÜRÜ 370
DEVLET KORUMASINDA YETİŞEN ÇOCUK 375
DEZAVANTAJLI DURUMDAKİ ÇOCUK 380
DİJİTAL AYRIMCILIK 383
DİJİTAL ÇOCUK KAÇIRMA 386
DİJİTAL OKURYAZARLIK 389
DİJİTAL ORTAMDA CİNSEL İSTİSMAR 395
DİJİTAL ORTAMLAR YOLUYLA ÇOCUK KANDIRMA 400
DİL VE KONUŞMA BOZUKLUĞU 406
DOĞUM ÖNCESİ BAKIM 411
DOĞUM SONRASI BAKIM 416
E-BEVEYNLİK 424
EBEVEYN ARABULUCULUĞU 427
EBEVEYN BAKIMINDAN YOKSUN ÇOCUK 433
EBEVEYN REHBERLİĞİ 438
EĞİTİMDE ÇOCUK KATILIMI 443
EĞİTİME ERİŞİM 447
EMZİRME 453
ESENLİK 458
EVLAT EDİNME 464
GELENEKSEL TIP UYGULAMALARI 471
KAYNAŞTIRMA/BÜTÜNLEŞTİRME YOLUYLA EĞİTİM UYGULAMALARI 475
KOLLUĞUN ÇOCUK BİRİMİ 480
KORUNMA İHTİYACI OLAN ÇOCUK 483
KORUYUCU AİLE 489
KORUYUCU HİZMETLER/KORUNMA HAKKI 494
KORUYUCU VE DESTEKLEYİCİ TEDBİRLER 498
KURUM BAKIMI HİZMETLERİ 505
KÜRESEL ÇOCUKLUK 508

MADDE BAĞIMLILIĞI **513**
MALNÜTRİSYON **517**
MEDENİ HUKUKTA ÇOCUK **520**
MEDYA VE ÇOCUK HAKLARI **526**
MEDYA OKURYAZARLIĞI **529**
MODERN ÇOCUKLUK PARADİGMASI **534**
MÜLTECİ ÇOCUKLAR **537**
OKUL TERKİ **541**
ONARICI ADALET YAKLAŞIMI **547**
ORGAN NAKLİ **552**
OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU **556**
ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREY **561**
ÖZEL ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ **567**
REFAKATSİZ ÇOCUKLAR **573**
RİSK ALTINDAKİ ÇOCUK **577**
SAĞLIK EĞİTİMİ **582**
SAĞLIKLI OKUL ORTAMI **585**
SAĞLIKTA ÇOCUK KATILIMI **591**
SOKAKTA YAŞAYAN/ÇALIŞAN ÇOCUK **598**
SOSYAL EKONOMİK DESTEK **602**
SOSYAL GÜVENLİKTEN YARARLANMA **606**
SOSYAL HİZMET MERKEZİ **611**
SOSYAL HİZMET UZMANI **614**
SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU (MÜLGA) **619**
SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK **623**
ŞARTLI NAKİT TRANSFERİ (ŞNT) **627**
TEDAVİYE ONAM VERME **631**
TIBBİ BAKIM VE REHABİLİTASYON **635**
TÜKETİCİ ÇOCUK **639**
ÜSTÜN/ÖZEL YETENEK **643**
ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ **649**
VELAYET VE VESAYET **654**
YAŞAMA VE GELİŞME HAKKI **662**
YEŞİLAY DANIŞMANLIK MERKEZİ (YEDAM) **664**

EDİTÖRLER HAKKINDA

Editörler

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI

1999 yılında Trakya Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini 2002 yılında Abant İzzet Baysal SBE Kamu Yönetimi ABD' nde , doktora eğitimini ise 2013 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda tamamladı. 2014 yılından beri Giresun Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda Giresun Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü olup Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Hakları Anabilim Dalı'nda dersler vermektedir. Çocuk hakları, çocuk katılımı, çocukluk politikaları, çocuk siyaset ve bürokrasi ilişkileri temel çalışma alanları olup bu konularda çeşitli eserler yayınlamıştır.

Doç. Dr. Nurullah ÇALIŞ

2011 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümünden lisans derecesini aldı. Aynı yıl Sakarya Çocuk Şube Müdürlüğü'nde sosyal çalışmacı olarak göreve başladı. 2012-2019 yılları arasında sosyal hizmet alanında araştırma görevlisi olarak lisansüstü çalışmalarını sürdürdü. 2020 yılından itibaren Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Çocuk ve gençlere yönelik politikalar ve hizmetler, çocuk hakları, aileye yönelik sosyal hizmet uygulamaları bağlamında araştırmaları ve yayınları bulunmaktadır. Aynı zamanda Giresun Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Çocuk Hakları Yüksek Lisans Programında sorumluluk üstlenmektedir.

Arş. Gör. Abdullah DİRİKOÇ

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 2010 yılında mezun oldu. 2016 yılında başladığı Mersin Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktora programına, "Mevsimlik Tarımda Çocuk Emeği: Çok Boyutlu sömürünün Niğde İli Özelinde Değerlendirilmesi" başlıklı tez ile devam etmektedir. 2013 yılından itibaren Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Kent, göç, yoksulluk ve hak konularını çocuklar bağlamında ele alan projeleri ve yayınları bulunmaktadır.

Alan Editörleri

Doç. Dr. Aliye BULUT

Fırat Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı anabilim dalında 2006 yılında yüksek lisans derecesini, 2014 yılında ise doktora derecesini aldı. Ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok araştırma yayınladı, birçok kurumda lisans dersleri verdi. Başlıca çalışma alanlarını kadın ve çocuk sağlığı, yaşlı sağlığı, çevresel sağlık ve hijyen konuları oluşturmaktadır. Halen Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde doçent unvanıyla görev yapmaktadır.

Doç. Dr. Aslıhan AYKARA

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Lisans Programından 2007 yılında mezun olmuş ve aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaya başlamıştır. Sosyal Hizmet Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimini 2010 yılında tamamlamış ve yüksek lisans tez çalışmasını engellilik ve okul sosyal hizmeti bağlamında yapmıştır. Aynı anabilim dalında engellilik ve engelli çocukların kardeşleri bağlamında yaptığı doktora tez çalışmasını 2015 yılında tamamlamıştır. 2019 yılında başladığı Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi müdür yardımcılığını halen sürdürmektedir. 2020 yılında Doçent unvanını almıştır. Çocuk Dostu Alanlar Projesi, Çocukların Katılım Hakkı Projesi gibi projelerde yer almıştır. Akademik çalışma alanları: Engellilik, nadir hastalıklar, çocuk refahı, insan hakları, toplumsal cinsiyet, farklılıklar, dezavantajlı gruplar.

Doç. Dr. Çağla YİĞİTBAŞ

1970 Tokat doğumludur. Yüksek Lisans ve Doktora eğitimini Tıp Halk Sağlığı alanında tamamlamıştır. Birçok kamu üniversitesinde öğretim üyeliği tecrübesine sahiptir. 2021 yılından itibaren Giresun Üniversitesinde doçent kadrosunda çalışmaktadır. Ulusal ve uluslararası endekste taranan birçok bildiri, araştırma ve kitap/kitap bölüm yazarlıklarına sahiptir. Kadın ve çocuk temalı ulusal projelerde çalışmıştır. Giresun Üniversitenin Çocuk Hakları Merkezi müdür yardımcılığını yürütmekte olup lisans ve yüksek lisans düzeyinde dersler vermektedir.

Prof. Dr. Emine ERATAY

Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Bölümü'nden 1988 yılında lisans, 1993 yılında bilim uzmanlığı ünvanını aldı. Bir süre özel ve resmi okullarda anaokulu ve ilköğretimde ev ekonomisi öğretmeni olarak görev yaptıktan sonra 1993 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. 1994 yılında kurulan özel eğitim bölümünde kurucu asistan oldu. 2000 yılında aynı bölümde özel eğitim alanında doktora ünvanını alarak yardımcı doçent olarak görevini sürdürdü. 2015 yılında doçent unvanını aldı. 2021 yılında ise profesör unvanını aldı. Zihinsel yetersizliği olanlar için iş eğitimi ve serbest zaman etkinlikleri, erken çocukluk, drama, kaynaştırma alanlarında yayınları bulunmaktadır.

Doç. Dr. Müge YURTSEVER KILIÇGÜN

1999 yılında Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü'nden mezun olmuştur. 2002 yılında yüksek lisans ve 2009 yılında ise doktora eğitimini Marmara Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. 2011 yılında Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi Bölümü'ne Yardımcı Doçent Doktor olarak atanarak bölüm başkanlığı görevinde bulunmuştur. 2012 yılında ise aynı üniversitenin Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı'na atanmış, öğrenci alımı ve mezuniyeti çalışmalarında bulunmuş ve 2018 yılına kadar anabilim dalı başkanlığı görevini sürdürmüştür. 2020 yılında Temel Eğitim Okul Öncesi Eğitimi alanında doçent doktor unvanı almış, halen aynı anabilim dalında öğretim üyesi olarak çalışmakta ve erken çocukluk alanına ilişkin dersler yürütmektedir. Çalışmaları genellikle erken çocukluk döneminde gelişim, eğitim ve çocuk hakları alanlarında toplanmakla birlikte okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlere yönelik araştırmaları da bulunmaktadır.

Doç. Dr. Levent MEMİŞ

Öğretim görevlisi olarak 2007 yılında Giresun Üniversitesi'nde çalışmaya başladı. Doktora eğitimini "Sürdürülebilir Kentsel Kalkınma ve Katı Atık Yönetiminde Ağ Yönetişimi: Giresun İli Örneği" başlığında hazırladığı tez ile 2016 yılında tamamladı. Doktora sonrası yine aynı üniversitenin Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak göreve başladı ve sürdürmektedir. Doktora sonrası dönemde çocuk hakları bağlamında farklı çalışmalar yaptı ve konuyla ilgili dersler verdi. Bu alanda çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca AB destekli bir projede eğitmen ve BAP destekli bir projede de yürütücü olarak görev üstlendi.